

Universiteit Utrecht

intermetzo⁵

De invloed van de kwaliteit van het leefklimaat in residentiële instellingen op de veerkracht van jeugdigen

Linde Broekhoven

Masterthesis

**De invloed van de kwaliteit van het
leefklimaat in residentiële instellingen op
de veerkracht van jeugdigen**

Auteur: Linde Broekhoven

Studentnummer: 3824659

Universiteit Utrecht

Master: Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken (MOV)

Thesisdocent: Chris Baerveldt

Intermetzo

Afdeling: Onderzoek en ontwikkeling

Thesisbegeleider: Leoniek Kroneman

Datum: 3 augustus 2015

Abstract

This master thesis examines the association between the quality of the group climate in residential youth institutions and resilience. Furthermore the possible influence of the residential setting (an open or closed institution) was studied. Data were collected of 173 clients between 7 and 25 years old ($M=15,2$) from residential youth institutes of Intermetzo. The respondents completed two surveys. The results suggest that a positive group climate predicts a greater degree of resilience. No significant link was found for the moderating role of the setting. This means that both open and closed institutions can increase resilience by improving the quality of the living climate. The results offer possibilities for further research.

Samenvatting

In deze master thesis is onderzocht of er een verband is tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht van jeugdigen in residentiële jeugdzorginstellingen. Daarnaast is onderzocht of de setting (een open of gesloten instelling) van invloed is op dit verband. In totaal hebben 173 respondenten tussen de 7 en 25 jaar (gemiddeld 15,2 jaar) schriftelijke vragenlijsten ingevuld. Uit het onderzoek blijkt dat hoe positiever het leefklimaat ervaren wordt, hoe meer veerkracht er gerapporteerd wordt. Er is geen significant effect gevonden voor de invloed van de setting. Dit betekent dat zowel in een open als gesloten instelling veerkracht versterkt kan worden door het verbeteren van het leefklimaat. De resultaten bieden mogelijke aanknopingspunten voor vervolgonderzoek.

Inleiding

Zowel in de jeugdhulpverlening als in wetenschappelijk onderzoek naar jeugdproblematiek ligt de nadruk vooral op pathologie, risico's en bedreigingen, zo stellen Kuiper en Bannink (2012). Deze risicobenadering, ook wel het *at-risk model* genoemd, kent echter tekortkomingen; kennis over symptomen en problemen blijken niet voldoende om kinderen en jongeren met problemen adequaat te kunnen helpen (Kuiper & Bannink, 2012). Onderzoekers en professionals worden zich dan ook steeds meer bewust van het belang om niet enkel naar problemen en stoornissen te kijken, maar ook onderzoek te doen naar de menselijke kracht en optimaal functioneren (Benard, 2004). Deze kijk wordt ook wel het *strength-based model* genoemd. In dit model wordt ook belang gehecht aan de

focus op *veerkracht*, het menselijke vermogen om zich ondanks tegenslagen gezond te ontwikkelen (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). Onderzoek naar veerkracht is een belangrijke aanvulling op onderzoeken naar het risicogedrag bij kinderen, aangezien kennis over veerkracht kan bijdragen aan het bevorderen van een positieve ontwikkeling bij kinderen en jongeren. Bovendien geeft Bannink (2007; 2008) aan dat onderzoek naar veerkracht niet alleen mensen die werken met jeugdigen uitdaagt om de focus te leggen op sterke kanten in plaats van tekortkomingen, maar dat onderzoek naar veerkracht ook kan bijdragen aan wat instellingen moeten doen om ervoor te zorgen dat veerkracht in kinderen zich kan ontwikkelen.

Dit laatste punt is belangrijk aangezien er in Nederland in 2013 ruim 10.000 jeugdigen¹ in residentiële instellingen verbleven (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2014). Dit is een aanzienlijk aantal jeugdigen dat niet meer thuis kan wonen en voor hun problemen, vaak meerdere tegelijkertijd (Lee & Perales, 2007), behandeld moeten worden. Enkel de focus leggen op het reduceren van de problemen is niet voldoende om een gezonde ontwikkeling tot stand te brengen, terwijl dit het voornaamste doel is van de residentiële zorg (Boendemaker, van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013). Veerkracht kan bijdragen aan een gezonde ontwikkeling, zo blijkt uit het onderzoek van Quisenberry en Foltz (2013). Het streven van de residentiële jeugdhulpverlening zou dan ook moeten zijn om bij deze kinderen veerkracht te ontwikkelen, juist omdat zij vaak niet als veerkrachtig worden gezien. Bovendien, wanneer de veerkracht bij deze jeugdigen wordt ontwikkeld, is het denkbaar dat zij ook buiten de instelling beter kunnen omgaan met stressvolle situaties. Op deze manier zullen zij mogelijk minder snel opnieuw met de (jeugd)hulpverlening in aanraking komen. Een bijkomend voordeel is dat daardoor kosten bespaard kunnen worden.

Onderzoek naar wat van de invloed kan zijn op de veerkracht van jeugdigen in residentiële instellingen is van belang om interventies te ontwikkelen om deze veerkracht te versterken. Aangezien residentieel geplaatste jeugdigen een groot deel van hun tijd in een leefgroep verblijven, zou de kwaliteit van het klimaat in zo'n groep invloed kunnen hebben op de mate van veerkracht van deze jeugdigen. Er is echter nog geen enkel Nederlands onderzoek gedaan naar de veerkracht van jeugdigen in residentiële instellingen. Ook internationaal is er maar weinig onderzoek gedaan naar veerkracht van jeugdigen in jeugdinstituten (Collin-Vézina, Coleman, Milne, Sell & Daigneault, 2011; Gilligan, 2001; Quisenberry & Foltz, 2013). Bovendien wordt er in deze onderzoeken niet onderzocht of het leefklimaat invloed zou kunnen hebben op de mate van

¹ In deze thesis wordt met de term jeugdigen zowel kinderen (tot en met 12 jaar) als jongeren (vanaf 13 jaar) bedoelt.

veerkracht. De onderzoeksvraag van deze thesis is dan ook: *Wat is de invloed van de kwaliteit van het leefklimaat in residentiële instellingen op de mate van veerkracht van de daar verblijvende jeugdigen?*

In het volgende hoofdstuk zal de literatuur omtrent residentiële instellingen, veerkracht en het leefklimaat worden besproken. Dit hoofdstuk zal worden afgesloten met het formuleren van hypothesen en een aanvullende onderzoeksvraag. Vervolgens zal een hoofdstuk ‘methode’ volgen waarin de doelgroep en de opzet van het onderzoek worden besproken. Aansluitend volgt een hoofdstuk met de resultaten van dit onderzoek. Tot slot zal er worden afgesloten met een hoofdstuk waarin de conclusies van dit onderzoek besproken worden. Verder zal er kritisch worden gekeken naar het huidige onderzoek en zullen er aanbevelingen voor vervolgonderzoek en de praktijk gedaan worden.

Literatuur

In dit hoofdstuk zal ten eerste kort worden besproken wat residentiële instellingen zijn, welke verschillende settings hierbinnen bestaan en daarnaast zal er een korte omschrijving van de doelgroep volgen. Vervolgens zal worden ingegaan op het concept veerkracht en welke elementen hierop van invloed kunnen zijn. Aansluitend zal de literatuur omtrent het leefklimaat in residentiële jeugdinstellingen worden besproken. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de formulering van hypothesen en een aanvullende onderzoeksvraag.

Residentiële instellingen

Jeugdigen die niet meer thuis kunnen of mogen wonen, kunnen worden geplaatst in een open jeugdzorginstelling of een gesloten jeugdzorg^{plus} instelling (Hermanns, Van Nijnatten, Verheij, & Reuling, 2005). In deze instellingen wordt er dag en nacht behandeling en opvoeding geboden (Jeugd en gezin, 2008). De plaatsing van een jongere is mede afhankelijk van de aard en de ernst van de problematiek (Boedemaker et al., 2013). In jeugdzorg^{plus} instellingen verblijven jongeren die tegen hun wil (of die van hun ouders) opgenomen zijn, aangezien zij behandeld moeten worden (Boedemaker et al., 2013). Deze opname in een gesloten jeugdzorgvoorziening is per 1 januari 2008, na de wijziging van de Wet op de jeugdzorg, mogelijk (Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, 2008). Volgens deze wet is voor een plaatsing in de gesloten jeugdzorg een machtiging gesloten jeugdzorg van de kinderrechter noodzakelijk (Jeugd en gezin, 2008). Binnen de gesloten

jeugdzorg kunnen er beperkende maatregelen worden opgelegd wanneer deze in het hulpverleningsplan van de jeugdige zijn opgenomen. Het gevolg hiervan is dat de jeugdige tegen zijn wil of die van zijn gezaghebbende in, binnen de instelling in zijn vrijheden kan worden beperkt, kan worden gecontroleerd (bv. onderzoek aan lichaam of kleding) of verplicht kan worden om hulpverleningsprogramma's te volgen en geneeskundige behandelingsmethoden te ondergaan (Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, 2008). In tegenstelling tot de gesloten jeugdzorg verblijven kinderen en jongeren in de open jeugdzorg vrijwillig en worden ze behandeld en opgevoed in een open setting. In de gesloten Jeugdzorg^{plus}-instellingen gelden vanzelfsprekend strengere regels dan in de open instellingen.

Jeugdigen in residentiële instellingen hebben te maken met allerlei problemen, zoals externaliserend en internaliserend probleemgedrag, delinquent gedrag en/of psychiatrische problematiek (Harder, Knorth & Zandberg, 2006). Dit probleemgedrag kan echter gezien worden als symptomen van de traumatische gebeurtenissen die deze jeugdigen hebben meegemaakt (Cook, Spinazzola, Ford, Lanktree, Blaustein, Cloitre & van der Kolk, 2005). Uit Nederlandse literatuur blijkt dat 42-85% van de kinderen en jongeren in residentiële jeugdzorg^{plus}-instellingen een traumatische verleden hebben (Hamerlynck, 2008; Leenarts, Vermeiren, Van de Ven, Lodewijks, Doreleijers & Lindauer, 2013). Deze percentages komen overeen met internationale literatuur waarbij werd gevonden dat 50-85% van de residentiële behandelpopulatie te maken heeft met een trauma en dat deze populatie meer traumatische gebeurtenissen en meer verschillende vormen van trauma hebben meegemaakt in vergelijking met de populatie die andere vormen van zorg ontvangt (Abram, Teplin, Charles, Longworth, McClelland & Dulcan, 2004; Foy, Ritchie & Conway, 2012; Briggs, Greeson, Layne, Fairbank, Knoverek & Pynoos, 2012). Zo zijn zij bijvoorbeeld mishandeld, misbruikt en/of verwaarloosd (Collin-Vézina et al., 2011). Dit zijn niet de ideale condities waarin veerkracht ontwikkeld kan worden. Juist daarom is onderzoek naar wat veerkracht van jeugdigen in instellingen kan bevorderen zo van belang.

Veerkracht

Voordat er wordt ingegaan op wat van invloed kan zijn op de veerkracht van jeugdigen in residentiële instellingen is het nodig om eerst de algemene literatuur omtrent veerkracht te bekijken. Het concept veerkracht is ontstaan tijdens de onderzoeken van Norman Garmezy (1987, 1971; Masten & Powell, 2003) naar kinderen met risico's voor het ontwikkelen van psychopathologie. Uit deze onderzoeken bleek dat sommige van deze kinderen, ondanks hoge

risico's, geen problemen ontwikkelden. Garmezy en zijn collega's vroegen zich daarom af hoe het kan dat er bepaalde kinderen in risicovolle situaties toch een goede ontwikkeling laten zien (Garmezy 1987; Garmezy, Masten & Tellegen, 1984; Garmezy & Rutter, 1983; Masten & Powell, 2003). Zij noemden deze kinderen veerkrachtig. Hoewel er in de literatuur geen eenduidige definitie van het begrip veerkracht gegeven wordt (Herrman, Stewart, Diaz-Granados, Berger, Jackson & Yuen, 2011; Kolar, 2011), kan veerkracht worden begrepen als het gezond ontwikkelen ondanks bedreigingen van deze gezonde ontwikkeling (Luthar, 2003). Oorspronkelijk werd veerkracht gezien als een persoonlijkheidseigenschap, maar tegenwoordig wordt het gezien als een beïnvloedbaar proces waarbij de kwaliteit van de sociale omgeving van het individu een rol speelt (Luthar et al., 2000). Veerkracht wordt dus gezien als de capaciteit van een individu welke beïnvloed wordt door de kwaliteit van zijn relaties en sociale omgeving (Luthar, 2003; Luthar et al., 2000). Ook Gilligan (2001) geeft in zijn handleiding voor kinder- en jongerenhulpverleners aan dat veerkracht voorheen gezien werd als een vaststaande persoonlijkheidseigenschap, maar dat veerkracht vandaag de dag wordt beschouwd als een kwaliteit die ontstaat uit een proces van herhalende interacties tussen het individu en eigenschappen uit de omringende context van dit individu. De mate van veerkracht van een persoon is gerelateerd aan de mate waarin de context elementen bevat die de veerkracht bevordert (Gilligan, 2001; Ungar, 2011, 2012). Zo voorspelt een veilige, consistente en verzorgende omgeving iemands vermogen om te kunnen omgaan met stressvolle gebeurtenissen (Ungar & Perry, 2012; Herrman et al., 2011).

Om de invloed van de context op veerkracht beter te begrijpen kan het ecologische model van Bronfenbrenner (1992) helpend zijn. Uitgaande van dit model kunnen de interacties met familie, leeftijdsgenoten en leraren gezien worden als het *microsysteem*. Het *mesosysteem* bestaat uit de interacties tussen de microsystemen. Daaromheen bevindt zich het *exosysteem*, waaronder de sociale instituties, de buurt, de media en het lokale beleid vallen. Onder het vierde level, het *macrosysteem*, vallen de wetten en de cultuur. Al deze systemen hebben invloed op het ontwikkelen van veerkracht. Wanneer men veerkracht onderzoekt is het dus belangrijk om niet enkel naar individuele factoren te kijken, maar juist ook naar de systemen om het individu heen.

Op *macroniveau* blijkt dat culturele factoren, zoals het hebben van tradities, bijdragen aan de mate van veerkracht (Herrman et al., 2011). Daarnaast geven Herrman e.a. (2011) aan dat op *exoniveau* onder andere het hebben van steun van een religie of spiritualiteit en het fijn en veilig voelen op school belangrijke voorspellers van veerkracht zijn. Tenslotte blijkt op *microniveau* positieve interpersoonlijke relaties een cruciale factor te zijn voor het ontwikkelen van veerkracht

(Meichenbaum, 2012). Uit het onderzoek van Quisenberry en Foltz (2013) blijkt dat een veilige relatie met een volwassene een belangrijke factor is voor het ontwikkelen van veerkracht van kinderen in residentiële instellingen. Uit onderzoek van Collin-Vézina et al. (2011) blijkt ook dat wanneer kinderen in residentiële instellingen meerdere vormen van misbruik of verwaarlozing hebben meegemaakt dit een significante negatieve invloed heeft op kenmerken van veerkracht. Juist de kinderen en jongeren in residentiële instellingen hebben veerkracht nodig, omdat dit hen kan helpen om te gaan met hun trauma's en toekomstige tegenslagen. De ontwikkeling van deze veerkracht kan worden beïnvloed door de omgeving waarin deze jeugdigen zich bevinden (Ungar, 2011).

Leefklimaat

Zoals omschreven wordt een individu beïnvloed door de (kwaliteit van de) omgevingen waarin het individu leeft en/of waaraan het deelneemt (Bronfenbrenner, 1992). Op deze manier zou de omgeving van jeugdigen in residentiële instellingen van invloed kunnen zijn op de mate waarin zij veerkracht bezitten. Wanneer er gekeken wordt naar de omgeving van jeugdigen in residentiële instellingen, dan zien we dat deze jeugdigen het grootste deel van hun tijd in leefgroepen verblijven. De kwaliteit van het klimaat in zo'n leefgroep, het *leefklimaat*, verwijst naar aspecten van de sociale omgeving waarin de jongeren en groepsleiders zich bevinden binnen de jeugdinstelling en kan dus worden beschouwd als zowel het *microsysteem*, *mesosysteem* als het *exosysteem*. Het microsysteem omvat in dit geval de interacties tussen het individu en de groepsleiders en het individu en de andere jeugdigen in de groep. Het mesosysteem omvat de interacties tussen de groepsleiders onderling, de jeugdigen onderling en tussen de groepsleiders en de andere jeugdigen. Ten laatste kan het leefklimaat ook als exosysteem worden beschouwd aangezien de geldende regels in de instelling ook bepalend zijn voor de kwaliteit van het leefklimaat. Volgens het ecologische model van Bronfenbrenner (1992) hebben deze systemen invloed op het individu. De kwaliteit van het leefklimaat in deze groepen heeft dan ook een grote invloed op het leven van de jeugdige (Van der Helm, Stams & Van der Laan, 2011). Op basis hiervan kan worden verwacht dat de kwaliteit van het leefklimaat van invloed kan zijn op de mate van veerkracht van deze jeugdigen.

Het leefklimaat wordt vaak geduid aan de hand van vier elementen, namelijk ondersteuning, groei, repressie en sfeer (Van der Helm et al., 2011). *Ondersteuning* omvat de

steun en responsiviteit van de groepsleiders. Steun kan geboden worden wanneer er een positieve en respectvolle relatie bestaat tussen de jongere en de groepsleider. Om deze relatie op te bouwen is het nodig dat de groepsleider betrouwbaar en consistent is (Ackerman & Hilsenroth, 2003). Responsiviteit behelst de juiste reactie van de groepsleiding op de speciale behoefte van de jongeren (Van der Helm et al., 2011). *Groei* duidt op zingeving en de omstandigheden in de instelling die het voor de jongere mogelijk maken om dingen te leren (Van der Helm et al., 2011). Het element *repressie* verwijst naar de mate en eerlijkheid van de regels en de controle en handhaving hiervan door de groepsleiding. Daarnaast verwijst het naar de aanwezige privacy en verveling onder de jongeren (Van der Helm et al., 2011). Tenslotte geeft *sfeer* de mate aan waarin er vertrouwen en veiligheid tussen de jongeren bestaat. Het gaat hierbij zowel om de fysieke als sociale veiligheid in de instelling (Van der Helm et al., 2011).

Een residentieel leefklimaat kan variëren van positief en therapeutisch tot negatief en repressief (Janzing & Kersten, 2005). Een positief klimaat omvat een gestructureerde en veilige omgeving, met voldoende ondersteuning van de groepsleiders, ruimte voor ontwikkeling en een goede sfeer (Van der Helm et al., 2011). Bovendien is er een goede balans tussen flexibiliteit en controle. Daarnaast kenmerkt een positief leefklimaat zich door een veilige relatie tussen het kind en zijn opvoeders en verzorgers. Een positieve relatie met een volwassene blijkt ook een belangrijke factor voor de mate van veerkracht te zijn (Agaibi & Wilson, 2005). Uit onderzoek is verder gebleken dat een positief leefklimaat de effectiviteit van behandeling kan vergroten en recidive kan terugdringen (Van der Helm, Klapwijk, Stams, & Van der Laan, 2009). Verder heeft een therapeutisch leefklimaat een positieve invloed op de behandelmotivatie van de jongeren en kan bijdragen aan meer empathie, interne locus of control, een afname van agressiviteit, denkfouten en criminele cognities (Van der Helm et al., 2009; Van der Helm et al., 2011). Het verklarende mechanisme voor deze verbanden is vooralsnog onbekend. Het is mogelijk dat dit mechanisme veerkracht is.

Van een negatief leefklimaat is aan de andere kant sprake wanneer er weinig ondersteuning door de medewerkers wordt geboden, de mogelijkheden voor groei minimaal zijn, er een grimmige en weinig uitnodigende sfeer hangt en er sprake is van veel repressie (Van der Helm et al., 2009). Daarnaast kenmerkt een negatief leefklimaat zich tot een extreme asymmetrische balans van macht, veel afhankelijkheid van de groepsleiders, een gebrek aan wederzijds respect, willekeurige regels en straf, agressie, verveling, hopeloosheid, angst en een gebrek aan bescherming (Harvey, 2005; Liebling & Maruna, 2005; Little, 1990; Wright & Goodstein, 1989).

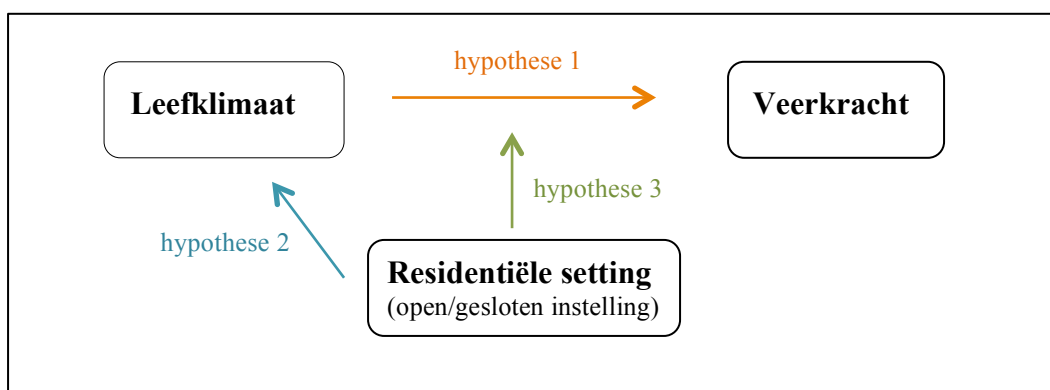
Hypothesen

Aan de hand van het besproken ecologische model van Bronfenbrenner (1992) kan worden verwacht dat de kwaliteit van het leefklimaat in residentiële instellingen van invloed is op de mate van de veerkracht van jongeren. Uit de literatuur blijkt dat voor het ontwikkelen van veerkracht een veilig, consistent en zorgzaam leefklimaat, oftewel een positief leefklimaat, nodig is (Ungar & Perry, 2012; Herrman et al., 2011). De eerste hypothese luidt dan ook: *jeugdigen die een positiever leefklimaat ervaren zullen meer veerkracht rapporteren dan jeugdigen die een negatiever leefklimaat ervaren (H1)*.

Daarnaast is uit de literatuur het belang van de context voor het ontwikkelen van veerkracht gebleken. Aangezien residentiële instellingen in twee verschillende settings kunnen worden opgedeeld en deze settings van elkaar verschillen, is het interessant om ook de mogelijke invloed van de setting mee te nemen in het onderzoek. Een aanvullende onderzoeksvraag die dan gesteld kan worden is: *Heeft de residentiële setting invloed op het leefklimaat, de mate van veerkracht en/of op het verband tussen het leefklimaat en veerkracht?* Ten eerste wordt verwacht dat *jongeren in een gesloten instelling een minder positief leefklimaat ervaren dan jongeren in een open instelling (H2)*, aangezien de jongeren in een gesloten instelling niet vrijwillig verblijven en als gevolg hiervan er in de instelling strengere regels gelden. Aangezien er verwacht kan worden dat het leefklimaat verschillend wordt ervaren in de verschillende settings, is het mogelijk dat de residentiële setting ook invloed heeft op het verband tussen het leefklimaat en veerkracht. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het leefklimaat een grotere impact heeft op jongeren in een gesloten instelling, aangezien zij de leefgroep niet kunnen verlaten (Van der Helm et al., 2011; Van der Helm et al., 2009). De derde hypothese die gesteld wordt is: *het verband tussen het leefklimaat en veerkracht is sterker voor jeugdigen in een gesloten instelling (H3)*. Figuur 2 geeft een schematisch overzicht van de mogelijke verbanden.

Figuur 2

Mogelijke verbanden tussen het leefklimaat, veerkracht en de residentiële setting

Methode

Dataverzameling

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn schriftelijke vragenlijsten afgenomen onder jeugdigen die in een open of gesloten (jeugdzorg^{plus}) instelling van Internetzo verblijven. De vragenlijsten werden, afhankelijk van de leeftijd en het intelligentieniveau, individueel op de eigen kamer, in een andere ruimte of in een groepje in de woonkamer ingevuld. Vooraf werd er aan de respondenten een instructie gegeven waarbij werd aangegeven dat de vragenlijsten anoniem waren en op vrijwillige basis ingevuld dienden te worden. Daarnaast was er tijdens het afnemen van de vragenlijsten de mogelijkheid om aan de onderzoeker vragen te stellen indien de respondent een vraag niet goed begreep. Wanneer de vragenlijsten individueel werden afgenomen, mochten de respondenten kiezen of de vragen voorgelezen of zelfstandig gelezen zouden worden.

Respondenten

In totaal hebben er 173 respondenten deelgenomen aan het onderzoek, waarvan 106 respondenten in een open leefgroep en 67 in een gesloten leefgroep verbleven. De gemiddeld verblijfsduur bij Internetzo was 10,6 maanden. In een open instelling verbleven de respondenten gemiddeld 13,6 maanden terwijl in een gesloten instelling de gemiddelde verblijfsduur 6,4 maanden was. De leeftijd varieerde tussen de 7 en de 25 jaar, met een gemiddelde leeftijd van 15,2 jaar. Iets meer dan de helft van de respondenten was man (60,1 %). De meeste respondenten gaven aan een schoolniveau van VMBO B/K (35,3%) of VMBO-T (38,7 %) te hebben. Een klein aantal respondenten (5,2%) gaven aan een HAVO/VWO niveau te hebben en het overgebleven deel (9,8 %) had een schoolniveau van praktijkonderwijs. Negentien personen (11%) hebben hun schoolniveau niet opgegeven.

Een aantal respondenten is niet meegenomen in de analyses aangezien zij de vragenlijst overduidelijk, geobserveerd door de onderzoeker en blijkend uit de antwoorden, niet serieus hebben ingevuld (5 cases). Om deze redenen zijn de verklarende analyses gebaseerd op 168 cases.

Operationalisering variabelen

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is *veerkracht*. Dit is gemeten met behulp van items van de *Child and Youth Resilience Measure* (CYRM) van Ungar en Liebenberg (2011). Deze vragenlijst is tot stand gekomen door kwalitatief en kwantitatief onderzoek in 11 verschillende

culturen, waardoor het een cultuur sensitieve lijst is (Ungar & Liebenberg, 2005). Er bestond geen Nederlandse versie van deze vragenlijst. Daarom is de vragenlijst in samenwerking met gedragswetenschappers en onderzoekers werkzaam bij Intermetzo vertaald. Daarnaast zijn aan vijf kinderen en vijf jongeren een aantal extra vragen gesteld over de vragenlijst, te weten: ‘vond je het een leuk onderwerp’, ‘vond je het makkelijk om in te vullen’ en ‘waren alle vragen duidelijk’? Aan de hand hiervan is besloten om de vertaalde vragenlijst niet verder aan te passen.

De oorspronkelijke CYRM bestaat uit drie secties. Sectie één omvat een aantal achtergrondvragen. Sectie twee bestaat uit cultuurspecifieke vragen, welke opgesteld moeten worden door middel van interviews met een focusgroep van zowel professionals als jongeren. Gezien de beperkte tijd waarin het onderzoek plaats kon vinden is besloten om sectie twee van de vragenlijst achterwege te laten. Sectie drie behelst 28 items, enkele voorbeelden van de items zijn: ‘Er zijn mensen waar ik tegenop kijk’, ‘Ik weet wat mijn sterke punten zijn’, ‘De groepsleiding zorgt goed voor mij’ en ‘mijn vrienden steunen mij’. Deze stellingen hebben vijf antwoordcategorieën: ‘klopt helemaal niet’ (score 1), ‘klopt een beetje niet’ (score 2), ‘er tussenin’ (score 3), ‘klopt een beetje’ (score 4) en ‘klopt helemaal’ (score 5). Hogere waarden op de schaal geven een hogere score van veerkracht aan. In het huidige onderzoek is een hoge betrouwbaarheid ($\alpha = .934$) voor de schaal gevonden.

De onafhankelijke variabele in dit onderzoek is *de kwaliteit van het leefklimaat*. Dit is gemeten aan de hand van het *Prison Group Climate Instrument* (Van der Helm et al., 2011). Van deze vragenlijsten zijn twee versies gebruikt, één bestaande uit 36 items en één speciaal voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking (LVB) bestaande uit 16 items. De items konden worden beantwoord aan de hand van een 5-punts schaal die liep van ‘helemaal niet mee eens’ (score 1) naar ‘helemaal wel mee eens’ (score 5). Elk item van de lijst met 36 items behoort ofwel tot één van de drie subschalen voor een positief leefklimaat, te weten steun, groei en groeps sfeer, ofwel tot de schaal voor een negatief leefklimaat, te weten repressie. Bij de speciale LVB-versie werd geen onderscheid gemaakt in de verschillende subschalen, maar werd slechts gekeken naar een positief of negatief leefklimaat. Om deze reden is er in de analyses ook enkel gebruik gemaakt van één schaal voor het leefklimaat, waarbij een hogere score een positiever leefklimaat aanduidt. Uit recent onderzoek (Van der Helm, Beunk, Stams & Van der Laan, 2014) blijkt een goede betrouwbaarheid van de schalen (positief leefklimaat $\alpha = .87$; negatief leefklimaat $\alpha = .77$). In het huidige onderzoek is de betrouwbaarheid voor de totale schaal van het leefklimaat $\alpha = .934$ en voor de LVB-versie $\alpha = .791$. Deze twee zijn samen gevoegd zodat het leefklimaat als één schaal

meegenomen kon worden in de analyses.

Verder zal in dit onderzoek gekeken worden of de *setting* een moderator kan zijn in het verband tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht. De *setting* is daarom meegenomen als een dummy-variabele (0 = open en 1 = gesloten).

Naast de afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn er ook een aantal controle variabelen meegenomen in de analyses. Ten eerste is voor de *seks* van de respondent is een dummy variabele aangemaakt (1 = man). Ten tweede is het *schoolniveau* van de respondent meegenomen, waarbij dummy's zijn aangemaakt voor 4 type schoolniveaus, te weten: praktijkonderwijs (bestaande uit praktijkonderwijs en LVB niveau), VMBO-B/K (bestaande uit VMBO-B en VMBO-K), VMBO-T (bestaande uit VMBO-TL en VMBO-T) en HAVO/VWO (bestaande uit HAVO, MBO en VWO). Tot slot is de *leeftijd* van de respondent meegenomen als controle variabele.

Analysemethoden

Als eerste zijn de onderlinge samenhang tussen alle variabelen berekend door middel van een Pearson's correlatie toets. Vervolgens is er met behulp van een *t*-toets gekeken of de verschillen tussen de twee groepen (open of gesloten) significant van elkaar verschillen (hypothese 2). Ter controle voor de gevonden bivariate verbanden is er gebruik gemaakt van een multiple lineaire regressieanalyse (MLR). Daarbij wordt in deze regressieanalyse ook de mogelijke invloed van de residentiële *setting* (hypothese 3) getoetst. In het eerste blok is de samenhang tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht berekend, gecontroleerd voor de achtergrondvariabelen. In het derde blok is vervolgens het hoofdeffect van de *setting* toegevoegd. Om te toetsen of de *setting* een moderator is in het verband tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht, is in het vierde en laatste blok de interactie tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de *setting* meegenomen in de regressie analyse.

Voorafgaand aan de Pearsons correlatie en de MLR zijn de voorwaarden voor deze analyses gecontroleerd. Zowel de mate van veerkracht als de kwaliteit van het leefklimaat zijn gemeten aan de hand van een Likertschaal. Samengestelde scores van items op een Likertschaal worden behandeld alsof deze van interval meetniveau zijn. Hiermee is voldaan aan één van de voorwaarden voor zowel een regressieanalyse als een Pearsons correlatie (Field, 2009). Daarnaast zijn de residuen van de afhankelijke variabele normaal verdeeld en is er geen sprake van outliers en invloedrijke datapunten. Tevens is er een lineaire samenhang tussen de kwaliteit van het leefklimaat

en de mate van veerkracht. Dit maakt zowel een Pearsons correlatie als een MLR gefundeerd. Om problemen met multicollineariteit te voorkomen zijn de geconstrueerde schalen van veerkracht en leefklimaat gestandaardiseerd.

Resultaten

Beschrijvende analyses

Tabel 1 geeft de gemiddelden en standaarddeviaties van de onafhankelijke, afhankelijke en controle variabelen weer. De veerkrachtschaal loopt van 1 tot 5, waarbij een hogere score meer veerkracht aantoont. De gemiddelde veerkrachtscore is 3.69. Voor de jeugdigen in een open instelling was het gemiddelde 3.70 en voor de jeugdigen in een gesloten instelling was het gemiddelde 3.67.

Ook het leefklimaat is gemeten op een schaal van 1 tot 5. Hierbij geeft een score van 1 aan dat er een negatief leefklimaat wordt ervaren en een score van 5 geeft aan dat er een positief leefklimaat wordt ervaren. De gemiddelde score voor het leefklimaat is 3.22. In de open instellingen is het gemiddelde 3.26, terwijl het gemiddelde in de gesloten instellingen 2.95 is.

Tabel 1

Gemiddelden en Standaarddeviaties van de (On)Afhankelijke en Controle Variabelen

Variabelen	Open instelling			Gesloten instelling			Totaal		
	N	Gem.	SD	N	Gem.	SD	N	Gem.	SD
Veerkracht	103	3.70	0.53	65	3.67	0.57	168	3.69	0.54
Leefklimaat	96	3.26	0.65	55	2.95	0.64	173	3.22	0.67
Leeftijd	106	14.85	2.47	66	15.65	1.72	172	15.16	2.24
Sekse ^a	106	0.63		67	0.55		173	0.60	
<i>Schoolniveau</i>									
praktijkonderwijs	10	0.10		7	0.12		17	0.11	
VMBO-B/K	45	0.95		16	0.54		61	0.79	
VMBO-T	32	1.05		35	1.78		67	1.3	
HAVO/VWO	8	0.34		1	0.07		9	0.23	

^aSekse: 0 = vrouw, 1 = man

Tevens is er gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de variabelen (zie Tabel 2). Tussen veerkracht en leefklimaat is een significante positieve correlatie gevonden ($r(166) = .596, p < .001$). Eveneens correleert de setting positief met zowel sekse ($r(171) = .198, p < .01$) als leeftijd ($r(170) = .174, p < .05$). Daarnaast correleert het schoolniveau negatief met veerkracht ($r(151) = -.186, p < .05$) en leefklimaat ($r(152) = -.216, p < .01$) en positief met leeftijd ($r(152) = .466, p < .001$). Wat verder opvalt is dat de setting significant met het leefklimaat correleert ($r(171) = -.166, p < .05$) en niet met de afhankelijke variabele veerkracht ($r(166) = -.029, p > .05$)

Tabel 2

Pearson correlaties tussen de (On)Afhankelijke en Controle Variabelen

	1	2	3	4	5
1 Veerkracht	-				
2 Leefklimaat	.596**	-			
3 Schoolniveau	-.186*	-.216**	-		
4 Sekse	-.091	-.125	.078	-	
5 Leeftijd	-.125	-.009	.466**	.085	-
6 Setting	-.029	-.166*	.110	.198**	.174**

** $p < .01$

* $p < .05$

Verklarende analyses

Met behulp van een tweezijdige t -toets is onderzocht of er een verschil is tussen jeugdigen in een open instelling en jeugdigen in een gesloten instelling in de mate waarop zij veerkracht rapporteren. Uit de t -toets is geen significant verschil geconstateerd voor de mate van veerkracht van jeugdigen in een open instelling ($M=3.71, SD=.53$) en jeugdigen in een gesloten instelling ($M=3.67, SD=.57$), $t(166) = .371, p > .05$. Er is tevens een t -toets uitgevoerd om de verschillen tussen hoe jongeren in een gesloten en een open instelling de kwaliteit van het leefklimaat ervaren te toetsen ([hypothese 2](#)). Uit deze t -toets blijkt dat jeugdigen in een open instelling gemiddeld significant een positiever leefklimaat rapporteren ($M=3.30, SD=.66$) dan jeugdigen in een gesloten instelling ($M=3.10, SD=.68$), $t(171) = 2.19, p > .05$. De tweede hypothese kan dus worden aangenomen.

Voor het testen van de eerste en derde hypothesen is het onvoldoende om alleen op bivariaat niveau te kijken, het is immers mogelijk dat het schoolniveau van invloed is op het verband tussen het leefklimaat en veerkracht. Het schoolniveau hangt namelijk, zoals te zien is in Tabel 2, significant samen met zowel veerkracht (-.186) als het leefklimaat (-.216). Derhalve is er een multiple regressieanalyse uitgevoerd om te onderzoeken of de mate van veerkracht van jeugdigen in residentiële instellingen voorspeld kan worden door de kwaliteit van het leefklimaat (**hypothese 1**), nadat voor de invloed van de achtergrondvariabelen is gecontroleerd. Daarnaast is getoetst of de residentiële setting (open of gesloten) invloed heeft op dit verband (**hypothese 3**). De resultaten van deze regressieanalyse zijn gepresenteerd in Tabel 3.

Het eerste model bestaat uit de controlevariabelen en het hoofdeffect van het leefklimaat. Vooraf is bekeken welke controlevariabelen significant verband houden met veerkracht. Dit blijkt alleen het praktijkonderwijs te zijn, maar na de toevoeging van het leefklimaat is deze variabele niet meer significant. Dit zou kunnen komen doordat het effect van het schoolniveau overlapt met de effecten van de andere controlevariabelen, zoals leeftijd. De verwachting was dat hoe positiever het leefklimaat ervaren wordt, hoe meer veerkracht het kind zal rapporteren. Uit het eerste model blijkt dat er een significant positief verband bestaat tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht ($\beta = .613$, $p < .001$). Dit betekent dat de eerste hypothese aangenomen kan worden. Met dit model wordt 62,2 % van de totale variantie van de afhankelijke variabele verklaard.

In het tweede model is het hoofdeffect van de setting toegevoegd. De resultaten tonen aan dat er geen significante relatie wordt gevonden tussen de setting en de mate van veerkracht. Met dit model wordt slechts 0,2 % meer verklaard ten opzicht van het eerste model.

Om te toetsen of de setting een moderator kan zijn in het gevonden significante verband tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht, is in het derde model het interactie-effect van leefklimaat en setting toegevoegd. In Tabel 3 is te zien dat ook hier geen significant resultaat wordt gevonden voor de interactie tussen het leefklimaat en de setting. Dit betekent dat de derde hypothese niet kan worden aangenomen.

Tabel 3*Invloed van het leefklimaat op veerkracht en de invloed van de setting in dit verband - regressieanalyse*

Variabele	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE B	β	B	SE B	β	B	SE B	β
Constante	.408	.522		.413	.522		.516	.538	
Controle variabelen									
Sekse (1=Man)	.057	.133	.029	.071	.134	.036	.069	.134	.035
Leeftijd	-.035	.031	-.078	-.039	.032	-.089	-.046	.033	-.103
Schoolniveau									
praktijkonderwijs	.193	.238	.062	.184	.238	.059	.154	.241	.049
VMBO-B/K	.035	.074	.035	.047	.075	.047	.049	.075	.049
HAVO/VWO	.089	.070	.085	.102	.072	.098	.101	.072	.097
Leefklimaat	.613*	.071	.591	.624*	.072	.600	.575*	.094	.553
Setting				.121	.142	.854	.128	.124	.063
Interactie leefklimaat en setting							.117	.143	.074
R^2		.622			.624			.626	

*Noot: * $p < 0.001$*

Discussie en conclusie

In deze studie is voor het eerst het verband tussen de kwaliteit van het leefklimaat en de mate van veerkracht bij jeugdigen in residentiële instellingen onderzocht. Op basis van de literatuur werd verwacht dat een positiever leefklimaat meer veerkracht zou voorspellen. Daarnaast is onderzocht of de setting van de instelling (een open of gesloten setting) van invloed zou kunnen zijn in dit verband. Hierbij was de verwachting dat het verband mogelijk sterker zou zijn voor jeugdigen in een gesloten instelling, aangezien het leefklimaat mogelijk meer invloed op hen heeft.

De onderzoeksvragen zijn bestudeerd aan de hand van schriftelijke vragenlijsten die zijn afgenomen bij 173 jeugdigen in open en gesloten residentiële jeugdzorginstellingen van Internetzo. De vragenlijsten zijn geanalyseerd middels *t*-toetsen en een multiple regressieanalyse. Uit de regressieanalyse blijkt dat er, zoals verwacht, een significant positief verband bestaat tussen het leefklimaat en veerkracht. Dit betekent dat naarmate jeugdigen in residentiële instellingen een positiever leefklimaat ervaren, zij meer veerkracht rapporteren. Er is daarentegen geen moderatie-effect gevonden voor de residentiële setting. Of de jeugdige in een open jeugdzorginstelling of in een jeugdzorg^{plus} instelling verblijft heeft dus geen invloed op het verband tussen het leefklimaat en de mate van veerkracht. Uit de *t*-toets blijkt echter wel dat jeugdigen in een open instelling significant een positiever leefklimaat rapporteren dan jeugdigen in een gesloten instelling. Dit resultaat is niet verbazingwekkend aangezien jongeren in een jeugdzorg^{plus} instelling gedwongen verblijven. Vanzelfsprekend is het leefklimaat in zulke instellingen repressiever, omdat er strengere regels gelden. Anderzijds is er geen verschil gevonden voor de mate van veerkracht. Dit laatste resultaat is een mogelijke verklaring voor het ontbreken van een significant resultaat voor het interactief-effect in de regressieanalyse. Blijkbaar maakt het voor het ervaren van het leefklimaat wel uit of je in een open of gesloten instelling zit, maar voor de mate van veerkracht niet.

Deze conclusies moet echter wel met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Een mogelijke verklaring voor het feit dat er geen verschillen tussen de jeugdigen in een open en jeugdigen in een gesloten instelling zijn gevonden voor veerkracht is methodologisch van aard. De vragenlijst om veerkracht te meten is immers vertaald en nog niet gevalideerd voor de Nederlandse context. Bovendien zijn er, gezien de beperkte tijd, geen cultuurspecifieke vragen opgesteld (sectie twee van de vragenlijst is in dit onderzoek niet meegenomen). De betrouwbaarheid van de vragenlijst in dit onderzoek was daarentegen wel hoog ($\alpha = .934$).

Daarnaast kent dit onderzoek nog enkele andere beperkingen. Zo is er enkel gebruik

gemaakt van zelfrapportages, wat voor een eenzijdig beeld kan zorgen. Bovendien kan het gebruik van zelfrapportages zorgen voor een overschatting van de effecten, waardoor er hoge correlaties gevonden worden. Voorts zijn de vragenlijsten in sommige gevallen, afhankelijk van de leeftijd en het intelligentieniveau, in een groepje afgenomen, waardoor er mogelijke sociaal wenselijke antwoorden gegeven zijn. Echter is getracht dit zoveel mogelijk te beperken door erop te wijzen dat de vragenlijsten anoniem waren en individueel ingevuld dienden te worden. Bovendien werd benadrukt dat de onderzoekers middels de vragenlijst de mening van de jeugdigen wilden weten en er dus geen goede of foute antwoorden bestonden. Tot slot is dit onderzoek cross-sectioneel van aard. Hierdoor is het niet mogelijk om de richting van het gevonden verband vast te stellen. Hoewel op basis van de literatuur verwacht kan worden dat de kwaliteit van het leefklimaat van invloed is op de mate van veerkracht, is dit niet met zekerheid te zeggen. Bovendien zijn zowel de scores op veerkracht als het leefklimaat momentopnames, terwijl veerkracht een proces is en dus het beste op meerdere momenten gemeten kan worden. Daarnaast is ook het leefklimaat veranderlijk en zou ook deze variabele vaker gemeten moeten worden.

Het is dan ook sterk aan te bevelen om longitudinaal onderzoek naar veerkracht te doen. Een voordeel van longitudinaal onderzoek is dat de richting van het gevonden verband tussen het leefklimaat en veerkracht vastgesteld kan worden doordat de veranderingen in de tijd gemeten kunnen worden. Daarnaast is aan te bevelen om voor het meten van veerkracht meerdere informanten te gebruiken (bijvoorbeeld groepsleiders), zodat er tot een betrouwbaarder beeld gekomen kan worden. Bovendien zal er een validatieonderzoek moeten komen naar de Nederlandse vertaling van de CYRM (Ungar & Liebenberg, 2011). Hierbij moet sectie twee van de vragenlijst middels focusgroepen ontwikkeld worden, zodat de vragenlijst goed aansluit bij de Nederlandse context. Bovendien zal vervolgonderzoek zich moeten richten op meerdere systemen van het ecologische model van Bronfenbrenner (1992). Zo zou het beleid van een instelling, maar ook het landelijke beleid mogelijk van invloed kunnen zijn op de mate van veerkracht.

Desalniettemin zijn de eerste stappen voor het onderzoek naar het verband tussen het leefklimaat en veerkracht gezet. Een sterk punt van dit onderzoek is dat de vragenlijsten zijn afgenomen in diverse provincies, te weten Utrecht, Gelderland, Twente en Flevoland en bij zowel open jeugdzorggroepen als gesloten jeugdzorg^{plus}groepen, waardoor de resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar de residentiële jeugdzorg populatie in Nederland.

Uit dit onderzoek blijkt dat er een verband bestaat tussen de kwaliteit van het leefklimaat en veerkracht en dat de setting van de instelling geen invloed heeft op dit verband. Dit betekent dat

zowel in een open als in een gesloten instelling het leefklimaat invloed heeft op de veerkracht van de jeugdigen. Op basis hiervan zouden interventies ontwikkeld kunnen worden die inzetten op het verbeteren van het leefklimaat, waardoor ook bij deze jeugdigen veerkracht ontwikkeld kan worden.

Een positiever leefklimaat kan worden bevorderd door in te zetten op de vier onderdelen van het leefklimaat. Dit betekent dat er aandacht geschonken moet worden aan de ondersteuning die medewerkers aan de jeugdigen bieden. Het is belangrijk dat de groepsleiders responsief reageren op de behoefte van de jongeren zodat deze zich begrepen en geaccepteerd voelen (Jongepier, Struijk, & van der Helm, 2010). Daarnaast is de sfeer in de groep belangrijk, waarbij er onderling vertrouwen is en iedereen zich veilig voelt. Voorbeelden zoals dat er gestolen wordt in de groep, drugs wordt verhandeld of jongeren worden gepest zijn uiteraard niet goed voor de groeps sfeer (Kleeven, 2012). Verder is het voor een goed leefklimaat belangrijk dat er eerlijke regels gelden die worden uitgelegd en consequent worden toegepast. Het vierde belangrijke punt is dat de jeugdigen inzien dat er mogelijkheden zijn om dingen te leren, zoals voor zichzelf of voor anderen te zorgen en dat ze een perspectief hebben op verbetering. De groepsleiders moeten erin geloven dat het beter kan gaan met deze jeugdigen, zodat de jeugdigen er zelf ook in gaan geloven. Ik denk dan ook dat voor het verbeteren van het leefklimaat nodig is dat de groepsleiders een omslag gaan maken in hun denken. Minder *at-risk* en meer *strength-based*, waarbij wordt gekeken naar de sterke kanten van deze jeugdigen. Iedereen heeft immers sterke kanten, ook de jeugdigen in residentiële instellingen. Ik ben ervan overtuigd dat mede hierdoor het voor deze jeugdigen mogelijk is om veerkracht op te bouwen, zodat zij beter om kunnen leren gaan met tegenslagen die ze geheel zullen tegenkomen.

Literatuur

- Abram, K. M., Teplin, L. A., Charles, D. R., Longworth, S. L., McClelland, G. M., & Dulcan, M. K. (2004). Posttraumatic stress disorder and trauma in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, 61(4), 403-410.
- Ackerman, S. J. & Hilsenroth, M. J. (2003). A review of therapist characteristics and techniques positively impacting the therapeutic alliance. *Clinical Psychology Review*, 23, 1-33.
- Agaibi, C. E. & Wilson, J. P. (2005). Trauma, PTSD, and Resilience A Review of the Literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(3), 195-216.
- Benard, B. (2004). *Resiliency: What we have learned*. WestEd.
- Boendemaker, L., Rooijen, K. van, Berg, T. & Bartelink, C. (2013) *Residentiële jeugdzorg: wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Briggs, E. C., Greeson, J. K., Layne, C. M., Fairbank, J. A., Knoverek, A. M., & Pynoos, R. S. (2012). Trauma exposure, psychosocial functioning, and treatment needs of youth in residential care: Preliminary findings from the NCTSN Core Data Set. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 5(1), 1-15.
- Bronfenbrenner, U. (1992). *Ecological systems theory*. Jessica Kingsley Publishers.
- Collin-Vézina, D., Coleman, K., Milne, L., Sell, J. & Daigneault, I. (2011). Trauma experiences, maltreatment-related impairments, and resilience among child welfare youth in residential care. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9(5), 577-589.
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M. & Van der Kolk, B. (2005). Complex trauma. *Psychiatric Annals*, 35(5), 390-398.
- Field, A. P. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage.
- Foy, D. W., Ritchie, I. K., & Conway, A. H. (2012). Trauma exposure, posttraumatic stress, and comorbidities in female adolescent offenders: Findings and implications from recent studies. *European Journal of Psychotraumatology*, 3, 1-13.

- Garnezy, N. (1971). Vulnerability research and the issue of primary prevention. *American Journal of Orthopsychiatry*, 41, 101–116.
- Garnezy, N. E. & Rutter, M. E. (1983). Stress, coping, and development in children. In *Seminar on Stress and Coping in Children, 1979, Ctr for Advanced Study in the Behavioral Sciences, Stanford, CA, US*. Johns Hopkins University Press.
- Garnezy, N., Masten, A. S. & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 97–111.
- Gilligan, R. (2001). *Promoting resilience: A resource guide on working with children in the care system*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Hamerlynck, S.M.J.J. (2008). *Girls in Juvenile Institutions. Psychopathology and Sexual Risk Behavior*. Amsterdam: Ponsen & Looijen.
- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Zandberg, T. (2006). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een overzichtsstudie doelgroep, werkwijzen en uitkomsten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Harvey, J. (2005). *Young men in prison: Surviving and adapting to life inside*. Cullompton, UK: Willan.
- Helm, P. van der, Beunk, L., Stams, G. J. & van der Laan, P. (2014). The relationship between detention length, living group climate, coping, and treatment motivation among juvenile delinquents in a youth correctional facility. *The Prison Journal*, 94(2) 260–275.
- Helm, P. van der, Klapwijk, M., Stams, G. J. J. M. & van der Laan, P. H. (2009). “What works” for juvenile prisoners: The role of group climate in a youth correctional centre. *Journal of Children’s Services*, 4, 36-48.
- Helm, P. van der, Stams, G. J. J. M. & van der Laan, P. H. (2011). Measuring group climate in a forensic setting. *The Prison Journal*, 91, 158-176.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B. & Yuen, T. (2011). What is resilience? *Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.
- Janzing, C. & Kerstens, J. (2005). *Werken in een therapeutisch milieu*. Houten: Bohn Stafleu.
- Kolar, K. (2011). Resilience: Revisiting the concept and its utility for social research. *International*

Journal of Mental Health and Addiction, 9(4), 421-433.

Kuiper, E. & Bannink, M. F. (2012). Veerkracht: bevorderen van veerkracht in de jeugdhulpverlening. *Kind & Adolescent Praktijk*, 11(3), 134-139.

Lee, B. & Perales, K. (2007). Circle of courage: Reaching youth in residential care.

Residential Treatment for Children and Youth, 22(4), 1-14.

Leenarts, L. E., Vermeiren, R. R., Ven, P. M., Lodewijks, H. P., Doreleijers, T. A., & Lindauer, R. J. (2013). Relationships between interpersonal trauma, symptoms of posttraumatic stress disorder, and other mental health problems in girls in compulsory residential care. *Journal of traumatic stress*, 26(4), 526-529.

Liebling, A. & Maruna, S. (2005). Introduction: The effects of imprisonment revisited. In A.

Liebling & S. Maruna (Eds.), *The effects of imprisonment* (pp. 1-32). Cullompton, UK: Willan.

Little, M. (1990). *Young Men in Prison: The criminal identity explored through the rules of behaviour*. Dartmouth.

Luthar, S. S. (Ed.). (2003). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge University Press.

Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child development*, 71(3), 543-562.

Masten, A. S. & Powell, J. L. (2003). A resilience framework for research, policy, and practice.

Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities, 1-25.

Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, Directie Jeugdzorg (2008). *Informatiebrochure gesloten jeugdzorg*. Den Haag: Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, Directie Jeugdzorg.

Quisenberry, C. M. & Foltz, R. (2013). Resilient Youth in Residential Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 30(4), 280-293.

Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(1), 1-17.

- Ungar, M. (2012). Researching and theorizing resilience across cultures and contexts. *Preventive medicine*, 55(5), 387-389.
- Ungar, M. & Liebenberg, L. (2005). The international resilience project: A mixed methods approach to the study of resilience across cultures. In M. Ungar (Ed.), *Handbook for working with children and youth: Pathways to resilience across cultures and contexts* (pp. 211-226). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Ungar, M. & Liebenberg, L. (2011). Assessing resilience across cultures using mixed methods: Construction of the child and youth resilience measure. *Journal of Multiple Methods in Research*, 5, 126-149.
- Ungar, M. & Perry, B. (2012). Violence, trauma, and resilience. In R. Alaggia & C. Vine (Eds.), *Cruel but not unusual: Violence in Canadian families* (2nd ed., chap. 5). Waterloo, ON: Wilfrid Laurier University Press.
- Wright, K. & Goodstein, L. (1989). Correctional environments. In L. Goodstein & D. McKenzie (Eds.), *The American prison*, 253-270. New York, NY: Plenum.

Bijlage 1 Leefklimaat vragenlijst 36-items

Datum van vandaag: _____

Instelling: _____

Code (meting-unique code): _____

Leefgroep: _____

Onderzoek naar het leefklimaat op de leefgroep

Hallo,

Door deze vragenlijst in te vullen help je mee aan een onderzoek naar het leefklimaat op jouw groep. Hierbij gaat het om wat jij vindt van de ondersteuning van de medewerkers, de sfeer en wat je leert op de groep. Er zijn geen goede of foute antwoorden. De meeste vragen zijn meerkeuzevragen, die beantwoord worden door het juiste antwoord te omcirkelen. Ook vragen we je rapportcijfers te geven voor de groep. Tot slot zijn er een enkele algemene vragen. Neem de tijd om de vragen en de antwoordcategorieën door te lezen. Bij de beantwoording van de vragen is de eerste indruk meestal de beste.

De vragenlijst vul je samen in met de onderzoeker, of alleen. Het duurt ongeveer 10 minuten.

De gegevens van het onderzoek worden absoluut **anoniem** verwerkt.

Bij voorbaat dank voor je medewerking!

Vragen over de leefgroep - omcirkelen

Omcirkel het antwoord dat bij jou past. Er zijn geen foute antwoorden.

1 = helemaal niet van toepassing

2 = een beetje niet

3 = er tussenin

4 = een beetje wel

5 = helemaal wel van toepassing

		<i>Helemaal niet van toepassing</i>	<i>Een beetje niet</i>	<i>Er tussen in</i>	<i>Een beetje wel</i>	<i>Helemaal wel van toepassing</i>
1.	De sfeer op de leefgroep is aangenaam.	1	2	3	4	5
2.	Je kunt altijd bij iemand terecht met een persoonlijk probleem.	1	2	3	4	5
3.	Je moet altijd overal toestemming voor vragen.	1	2	3	4	5
4.	Ik voel mij prettig op de leefgroep.	1	2	3	4	5
5.	Eigen initiatief wordt aangemoedigd.	1	2	3	4	5
6.	De groepsleiding behandelt mij met respect.	1	2	3	4	5
7.	Ik vertrouw de groepsleiding.	1	2	3	4	5
8.	De groepsleiding behandelt mij onpartijdig en oprecht.	1	2	3	4	5
9.	De groepsleiding heeft aandacht voor mijn argumenten en gevoelens.	1	2	3	4	5
10.	Ik kom op de leefgroep voldoende tot rust.	1	2	3	4	5
11.	Op de groep vertrouwen we elkaar.	1	2	3	4	5
12.	We lopen elkaar op de groep soms behoorlijk in de weg.	1	2	3	4	5
13.	Ik werk hier aan mijn toekomst.	1	2	3	4	5
14.	Mijn verblijf hier is gericht op terugkeer naar buiten.	1	2	3	4	5
15.	Mijn leven heeft hier zin.	1	2	3	4	5
16.	Ik leer hier hoe ik buiten weer aan de slag kan.	1	2	3	4	5
17.	Ik voel me hier altijd veilig.	1	2	3	4	5

	<i>Helemaal niet van toepassing</i>	<i>Een beetje niet</i>	<i>Er tussen in</i>	<i>Een beetje wel</i>	<i>Helemaal wel van toepassing</i>
18. De groepsleiding krijgt altijd zijn zin.	1	2	3	4	5
19. Je kunt hier iedereen vertrouwen.	1	2	3	4	5
20. Ik krijg de ruimte van de groepsleiding.	1	2	3	4	5
21. De groepsleiding stimuleert mij om met nieuwe dingen aan de slag te gaan.	1	2	3	4	5
22. Klachten worden hier altijd serieus genomen.	1	2	3	4	5
23. Ik verdoe mijn tijd hier.	1	2	3	4	5
24. Wat ik hier leer is zinvol.	1	2	3	4	5
25. Ik weet waar ik hier aan werk.	1	2	3	4	5
26. Ik verveel mij soms enorm.	1	2	3	4	5
27. Ik leer hier goede dingen.	1	2	3	4	5
28. Er zijn altijd voldoende mensen om mij te helpen.	1	2	3	4	5
29. Ze begrijpen me hier onvoldoende.	1	2	3	4	5
30. De groepsleiding heeft het vaak te druk voor mij.	1	2	3	4	5
31. Ook als ik uit mijn dak ga proberen ze mij met respect te behandelen.	1	2	3	4	5
32. We overleggen regelmatig met de groepsleiding.	1	2	3	4	5
33. Er is hier niks te doen.	1	2	3	4	5
34. Soms is het hier vies en stinkt het.	1	2	3	4	5
35. Ik word depressief van deze omgeving.	1	2	3	4	5
36. Er is frisse lucht en voldoende daglicht op de groep.	1	2	3	4	5

Vragen over de leefgroep – cijfers geven

Het gaat erom wat jij vindt. Er zijn geen foute antwoorden.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Niet goed

Heel goed

	Geef een cijfer voor:	Cijfer:	Waarom vind je dit?
1.	De ondersteuning die je krijgt van medewerkers.		
2.	Wat je hier leert.		
3.	De sfeer op de leefgroep.		
4.	Eerlijkheid op de leefgroep.		
5.	De (eerlijkheid) van de regels in de leefgroep.		

Slotvragen

Wat is je geslacht? Jongen
 Meisje

Hoe oud ben je? jaar

Ben je zelf in Nederland geboren? Ja
 Nee, in (land invullen)

Is je vader in Nederland geboren? Ja
 Nee, in (land invullen)

Is je moeder in Nederland geboren? Ja
 Nee, in (land invullen)

Wat zijn je hobby's?

Hoe lang woon je op de leefgroep?

Wat wil je later worden?

Hartelijk bedankt voor het invullen van de vragenlijst.

Als je nog opmerkingen hebt kan je die hier opschrijven.

Bijlage 2 Leefklimaat vragenlijst LVB met 16-items

Datum: _____
Locatie: _____
Code: _____
Groep: _____
Klas: _____

Deze vragenlijst gaat over hoe jij het vindt op de leefgroep.
Wij vragen je de onderstaande vragenlijst zo compleet mogelijk in te vullen.

Kies het rondje van het antwoord dat het beste bij jou past.

Er zijn geen goede of foute antwoorden.

De antwoorden die je geeft worden niet door groepsleiding of andere mensen gelezen!

Heel erg bedankt dat je mee wilt doen! 😊

Vragen over de leefgroep

Kies het rondje van het antwoord dat het beste bij jou past. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Vragen over de leefgroep		<i>Helemaal niet mee eens</i>	<i>Een beetje niet</i>	<i>Er tussen in</i>	<i>Een beetje wel</i>	<i>Helemaal wel mee eens</i>
37.	Ik kan naar de groepsleiding toe als ik hulp nodig heb.	☐	☐	☐	☐	☐
38.	Ik word gek van de drukte op de groep.	☐	☐	☐	☐	☐
39.	Op de groep vertrouwen kinderen elkaar.	☐	☐	☐	☐	☐
40.	We lopen elkaar op de groep erg in de weg.	☐	☐	☐	☐	☐
41.	Ik vind dat ik hier aan mijn doelen werk	☐	☐	☐	☐	☐
42.	Ik kan hier iedereen vertrouwen.	☐	☐	☐	☐	☐
43.	De groepsleiding houdt zich aan de afspraken.	☐	☐	☐	☐	☐
44.	Als ik ergens een klacht over heb, wordt er iets mee gedaan.	☐	☐	☐	☐	☐
45.	De groepsleiding is aardig voor mij.	☐	☐	☐	☐	☐
46.	Ik vertrouw de groepsleiding.	☐	☐	☐	☐	☐
47.	De groepsleiding is eerlijk.	☐	☐	☐	☐	☐
48.	Er zijn altijd voldoende mensen om mij te helpen op de groep.	☐	☐	☐	☐	☐
49.	De groepsleiding begrijpt mij.	☐	☐	☐	☐	☐
50.	De groepsleiding heeft het vaak te druk voor mij.	☐	☐	☐	☐	☐
51.	Ik krijg genoeg vrijheden.	☐	☐	☐	☐	☐
52.	Ik verveel me hier vaak.	☐	☐	☐	☐	☐

Vragen over de leefgroep – Cijfers geven

Het gaat erom wat jij vindt. Er zijn geen foute antwoorden.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Niet goed

Heel goed

	Geef een cijfer voor:	Cijfer:	Waarom vind je dit?
1.	De ondersteuning die je krijgt van medewerkers.		
2.	Wat je hier leert.		
3.	De sfeer op de leefgroep.		
4.	Eerlijkheid op de leefgroep.		
5.	De (eerlijkheid) van de regels in de leefgroep.		

Bijlage 3 Veerkracht vragenlijst

Universiteit Utrecht

Enkel voor registratie:
Groep:
Datum:
Participatie nr:
Code (meting-unieke code):

Vragenlijst over de veerkracht van jongeren

Deze vragen gaan over jou zelf, je familie/verzorgers en je band met anderen. De vragen worden gesteld om te weten te komen hoe jij omgaat met dagelijkse tegenslagen en welke rol anderen hierbij spelen.

Er zijn geen goede of foute antwoorden. De gegevens van het onderzoek worden absoluut anoniem verwerkt. De antwoorden die je geeft worden niet door groepsleiding of andere mensen gelezen!

1. Welk schoolniveau volg je momenteel? *(Bijvoorbeeld praktijkonderwijs, VMBO-T, VMBO-K, VMBO-B, HAVO)*

.....
2. Hoe vaak ben je in de laatste 5 jaar veranderd van woonsituatie? *(Bijvoorbeeld van huis naar een groep, van een groep naar een andere groep)*

.....
3. Kun je omschrijven welke mensen belangrijk voor jou zijn? *(Bijvoorbeeld je vader, moeder, pleeg/adoptie/stief ouders, broers/zussen, vrienden, verzorgers/begeleiders)*

.....

.....
4. Veel mensen vinden zich bij een bepaalde etnische/culturele groep horen *(bijvoorbeeld Nederlands, Duits, Surinaams, Turks, Italiaans, Marokkaans, Mexicaans, Pools, Indonesisch, enzovoort)*. Welke groep of groepen behoor jij toe? Noem zo veel groepen als je zelf wil.

.....

Er komen nu wat stellingen over jou zelf, je familie en je band met anderen.

Omcirkel het antwoord dat bij jou past. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

1 = Klopt helemaal niet
2 = Klopt een beetje niet
3 = er tussenin

4 = Klopt een beetje
5 = Klopt helemaal

	<i>Klopt helemaal niet</i>	<i>Klopt een beetje niet</i>	<i>Er tussenin</i>	<i>Klopt een beetje</i>	<i>Klopt helemaal</i>
1. Er zijn mensen waar ik tegenop kijk	1	2	3	4	5
2. Ik werk goed samen met anderen	1	2	3	4	5
3. Onderwijs volgen is belangrijk voor mij	1	2	3	4	5
4. Ik weet hoe ik mij moet gedragen in moeilijke sociale situaties (bijvoorbeeld als mensen ruzie hebben, iets vervelends gezegd wordt of als iets helemaal nieuw voor je is/je niemand kent)	1	2	3	4	5
5. De groepsleiding zorgt goed voor mij	1	2	3	4	5
6. De groepsleiding weet veel over mij	1	2	3	4	5
7. Als ik honger heb, is er genoeg te eten	1	2	3	4	5
8. Ik probeer af te maken waar ik aan begonnen ben	1	2	3	4	5
9. Ik heb steun aan mijn religie/geloof (wanneer je geen geloof hebt mag je deze vraag overslaan)	1	2	3	4	5
10. Ik ben trots op mijn etnische/culturele achtergrond	1	2	3	4	5
11. Mensen vinden het leuk om samen met mij te zijn	1	2	3	4	5
12. Ik praat met de groepsleiding over hoe ik mij voel	1	2	3	4	5
13. Ik kan problemen oplossen zonder mijzelf of anderen daarmee pijn te doen (bijvoorbeeld zonder drugs te gebruiken of agressief te zijn)	1	2	3	4	5

	<i>Klopt helemaal niet</i>	<i>Klopt een beetje niet</i>	<i>Er tussen in</i>	<i>Klopt een beetje</i>	<i>Klopt helemaal</i>
14. Mijn vrienden steunen mij	1	2	3	4	5
15. Ik weet waar ik hulp kan krijgen	1	2	3	4	5
16. Ik voel me fijn op school	1	2	3	4	5
17. Mijn familie steunt mij als ik het moeilijk heb	1	2	3	4	5
18. Mijn vrienden steunen mij als ik het moeilijk heb	1	2	3	4	5
19. Ik word eerlijk behandeld door de mensen om mij heen	1	2	3	4	5
20. Ik kan anderen laten zien dat ik volwassen word en me verantwoordelijk kan gedragen	1	2	3	4	5
21. Ik weet wat mijn sterke punten zijn	1	2	3	4	5
22. Ik doe mee aan religieuze activiteiten (bijvoorbeeld naar de kerk of moskee gaan)	1	2	3	4	5
23. Ik vind het belangrijk om de mensen om mij heen te helpen	1	2	3	4	5
24. Ik voel me veilig bij de groepsleiding	1	2	3	4	5
25. Ik heb de mogelijkheid om dingen te leren die ik later in het leven nodig heb (bijvoorbeeld om werk te kunnen vinden of voor anderen te zorgen)	1	2	3	4	5
26. Ik vind de gewoonten en tradities van de groep leuk (bijvoorbeeld het vieren van verjaardagen, sinterklaasfeest)	1	2	3	4	5
27. Ik houd van de tradities van de mensen om mij heen (bijvoorbeeld van mijn ouders, de buurt, de stad of het dorp, het land waarin ik woon)	1	2	3	4	5
28. Ik ben trots om (Nationaliteit:) te zijn	1	2	3	4	5

Dat was de vragenlijst – Bedankt voor het invullen!